

Спеціалізованій вченій раді Д 17.127.01
Класичного приватного університету
м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Ткаченка Іллі Дмитровича

**«РЕНТООРІЄНТОВАНА СТРАТЕГІЯ ПОВЕДІНКИ
ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ»,**

**подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)**

**Актуальність теми дисертаційної роботи
та її зв'язок з науковою тематикою**

Промисловість України останнім часом переживає складний і відповідальний етап, коли на непереможну тенденцію інтеграції в західноєвропейські та світові структури накладаються труднощі, пов'язані із загостренням питань розподілу та перерозподілу ренти від надкористування, створення адаптованих рентоорієнтованих стратегій поведінки гірничо-збагачувальних підприємств та вирішення питань балансування економічних інтересів суб'єктів рентних відносин щодо рентоотримання. Незважаючи на вплив кризових явищ, триває пошук нових ефективних рентоорієнтованих стратегій поведінки гірничо-збагачувальних підприємств, організаційно-економічних механізмів управління взаємодією власника надр та підприємця-орендаря на гірничо-збагачувальних підприємствах, особливо у питаннях розподілу та перерозподілу рентних платежів, пошуку оптимального механізму рентоотримання. Від його успішного вирішення багато в чому залежить беззбиткове функціонування гірничо-збагачувальних підприємств, наповнення доходної частини державного бюджету, зростання добробуту людей, відновлення позитивних тенденцій соціально-економічного розвитку в питаннях розвитку теоретичних, науково-методичних та прикладних засад формування й реалізації рентоорієнтованої стратегії поведінки гірничо-збагачувальних підприємств у галузі надкористування.

Викладені вище міркування цілком підтверджують актуальність обраної теми дисертації, її мету й завдання.

Дисертація пов'язана з науково-дослідними роботами Національної металургійної академії України Міністерства освіти і науки України за темами: «Методологія управління підприємствами різних організаційно-правових форм та форм власності» (державний реєстраційний номер 0107U001146); «Дослідження основ та закономірностей розвитку національної економіки в контексті глобалізації» (державний реєстраційний номер 0108U001721); «Дослідження основ та інститутів інноваційної

динаміки національної економіки в умовах глобалізації» (державний реєстраційний номер 0110U003241); «Національна економіка в умовах європейської інтеграції» (державний реєстраційний номер 0116U001148); «Моделювання економічної поведінки та стратегії розвитку суб'єктів господарювання» (державний реєстраційний номер 0116U008360); «Методологія соціально-економічного, інформаційного та науково-технічного розвитку регіонів, галузей виробництва, підприємств та їх об'єднань» (державний реєстраційний номер 0116U006782); «Сучасні методи та фінансово-економічні механізми управління суб'єктами господарювання регіону» (державний реєстраційний номер 0117U002349); «Механізм управління формуванням стратегій випереджаючого інноваційного розвитку промислових підприємств» (державний реєстраційний номер 0117U003928), зокрема здобувачем розвинуті теоретичні, науково-методичні та прикладні засади формування й реалізації рентоорієнтованої стратегії поведінки гірничо-збагачувальних підприємств у галузі надрокористування.

Основні наукові положення дисертації, їх новизна

Основні наукові положення, винесені на захист, із зазначенням ступеня їхньої новизни сформульовано у вступі дисертації (с. 26-28). Коротко проаналізуємо, наскільки вони адекватні результатам досліджень, викладеним у відповідних розділах.

У першому розділі – *«Теоретичні засади рентних відносин та рентоорієнтованої стратегії поведінки»* – узагальнено теоретико-методологічні засади дослідження ренти, рентних відносин та рентоорієнтованої стратегії поведінки суб'єктів рентних відносин; досліджено історичний розвиток та теоретико-методологічну спадщину ренти, рентних відносин та рентоорієнтованих стратегій поведінки.

У другому розділі – *«Концептуально-методологічні основи та методичний інструментарій визначення показників ренти при формуванні рентоорієнтованої стратегії поведінки гірничо-збагачувальних підприємств»* – проведено ретроспективний аналіз розвитку етапів еволюції форм реалізації рентних відносин на території України, на підставі якого виявлено характерні риси трьох основних історичних етапів розвитку форм реалізації рентних відносин на території України в галузі надрокористування.

У третьому розділі – *«Прикладні засади формування, регулювання та реалізації рентоорієнтованої стратегії поведінки гірничо-збагачувальних підприємств у галузі надрокористування»* – виявлено специфіку регулювання та обґрунтовано характерні риси опортуністичної й рентоорієнтованої поведінки суб'єктів у галузі надрокористування; розроблено та доповнено методичний інструментарій оцінювання кількісних показників рентоотримання концептуальними положеннями щодо пошуку сценаріїв моделювання залежно від характеру впливу зовнішнього середовища за шкалою «негативний-нейтральний-позитивний» вплив; обґрунтовано перелік альтернатив і перелік критеріїв для аналізу.

Проведене ґрунтовне дослідження надало змогу авторові отримати теоретичні, науково-методичні та прикладні результати щодо засад формування й реалізації рентоорієнтованої стратегії поведінки гірничо-збагачувальних підприємств у галузі надрокористування. На захист виносяться наступні пункти наукової новизни:

удосконалено:

– визначення категорії «рентний цикл» (с. 60-68) з позицій обґрунтування економічного результату від реалізації рентоорієнтованої стратегії поведінки гірничо-збагачувальних підприємств з огляду на рентогенерацію та рентоотримання між власником надр і надрокористувачем при реалізації «світлої» та «темної» стратегій економічної поведінки суб'єктів рентних відносин (с. 72-75). На відміну від існуючих визначень, доведено, що рентний цикл гірничо-збагачувальних підприємств у загальному вигляді являє собою кругообіг не лише капіталу підприємства, а й інших факторів виробництва, закінчується лише в разі припинення виробничо-господарської діяльності (або певного структурного підрозділу) і включає в себе п'ять послідовних етапів: розвідка, дозвіл, будівництво, видобуток і переробка, закриття (с.63-66);

– типологізацію диференційної ренти за виробничими етапами з позицій системності та стадійності (с. 119-123), обґрунтовано й проаналізовано концептуальну схему системи рентних відносин агрегованої конфігурації, яка включає в себе етапи: 1) формування рентних доходів; 2) розподілу рентних доходів; 3) використання рентних доходів (с. 122). Доведено, що саме такий підхід надає змогу формувати, коригувати та реалізовувати рентоорієнтовану стратегію поведінки гірничо-збагачувальних підприємств на різних етапах рентного циклу;

набули подальшого розвитку:

– визначення та обґрунтування економічної сутності категорії «рентоорієнтована стратегія поведінки» (с. 122), яка полягає в навмисній (цілеспрямованій) діяльності учасників угоди в умовах обмежених ресурсів і необмежених потреб відповідно до власних інтересів щодо максимізації отримання рентного доходу легальним або нелегальним шляхом на кожному з етапів рентного циклу та, на відміну від існуючих, надає змогу аналізувати «світлу» та «темну» стратегії, ранжування яких відбувається на підставі відповідності чинному законодавству в галузі надрокористування;

– розробка, обґрунтування (с. 151-153, 164-166) та апробація методики розрахунку рентних платежів гірничо-збагачувальних підприємств, яка, на відміну від традиційних, базується на врахуванні можливих альтернатив оподаткування та зміни цільового значення ставки ренти на фінансовий результат діяльності гірничо-збагачувальних підприємств та надає змогу визначити оптимальний розмір цільового значення ставки ренти з метою досягнення показника беззбитковості роботи гірничо-збагачувального підприємства (с. 177-182);

– концептуальні засади аналізу моделей ренти, які, на відміну від існуючих, сформовані під впливом комбінацій економічних, політичних, законодавчих, соціальних, екологічних та інших факторів, а саме: модель близькосхідних країн,

яка започаткована на підставі ієрархічної структури суспільства (с. 83-85); модель США та Канади, для якої характерний демократичний підхід до надрокористувачів та яка базується на конкурсній системі отримання дозволів на розробку покладів корисних копалин (с. 85-88); модель функціонування державних компаній-монополістів у галузі надрокористування (Великобританії, Венесуели, Мексики, Норвегії) з певною системою обмеження доступу до надр і системою суттєвого державного та законодавчо-нормативного регулювання (с. 88-93);

– теоретико-методичні принципи формування рентоорієнтованої стратегії поведінки гірничо-збагачувальних підприємств при повторному збагаченні сировини, а саме: системності; соціальної відповідальності; прозорості; справедливості за основними результатами діяльності, – що надає змоги врахувати економічні, соціальні й екологічні наслідки (с. 202-203).

Ці положення послідовно розкрито у відповідних розділах дисертації, висновках до них і загальних висновках, а також відображено в публікаціях автора.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, представлених у дисертаційній роботі

Ознайомлення з дисертацією, авторефератом та публікаціями І.Д. Ткаченко надає змогу зробити висновок, що отримані наукові результати є належним чином обґрунтованими та достовірними. Є всі підстави вважати, що мету дослідження досягнуто, поставлені завдання в цілому розв'язано на достатньо високому науковому рівні, а сама дисертація є самостійною та завершеною авторською роботою. Доказовість наукових положень і тверджень дисертації підкріплено вибором раціональної структури її побудови та послідовністю й логічністю викладення, точністю проведених розрахунків і достовірністю джерел статистичних даних.

Достовірність отриманих наукових результатів зумовлена використанням апарату загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, таких як: *діалектичний* – для визначення концептуальних засад, досвіду, проблем і перспектив розвитку ренти, рентних відносин при рентоорієнтованій стратегії поведінки гірничо-збагачувальних підприємств; *формально-логічний* – для дослідження понятійно-категоріального апарату й типології рентних відносин у галузі природокористування та надрокористування; *системно-структурний* – для виявлення впливу змін законодавчих і нормативних актів щодо вилучення рентних платежів шляхом оподаткування на поведінку надрокористувачів з погляду змін структурних елементів; *аналізу та синтезу* – для узагальнення методик визначення рентних платежів у галузі надрокористування; *моделювання* – для розроблення та обґрунтування системи альтернатив з метою проведення аналізу рентної ставки для гірничо-збагачувальних підприємств, формування концептуального переліку альтернатив з урахуванням невизначеності та ризику; для визначення оптимуму в балансуванні рентних відносин і

загального оподаткування бізнесу залежно від характеру впливу зовнішнього середовища за шкалою «негативний-нейтральний-позитивний» вплив; *історичний* – для дослідження генези розвитку форм реалізації рентних відносин у галузі надрокористування; *порівняльний* – для порівняння та виявлення специфіки законодавчо-нормативного регулювання галузі надрокористування в Україні та зарубіжних країнах.

Інформаційно-довідкову базу дослідження становлять Конституція України, закони і нормативні акти, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, публікації вітчизняних та іноземних учених з відповідної проблематики, статистичні матеріали, звітні дані виробничо-господарської діяльності гірничо-збагачувальних підприємств України, матеріали власних розробок автора.

Результати роботи не суперечать даним інших дослідників, відповідають сучасним уявленням економіки і є відтворюваними.

Теоретична та практична значущість результатів дисертаційної роботи

Теоретичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що впровадження концептуальних положень та теоретико-методичних засад сприяє розвитку теорії ренти, рентних відносин та рентоорієнтованих стратегій поведінки.

Основні положення й висновки дисертації, що мають прикладний характер, використовуються в практичній діяльності гірничо-збагачувальних підприємств, а саме: ТОВ «Спецстрой» (довідка № 27 від 02.08.2019), ТОВ «ВТФ «КЕРАМІК-ПРИЛУКИ» (довідка № 8д від 30.01.2020), – для поліпшення фінансового становища підприємств та ефективного впливу на кінцеві фінансові результати діяльності підприємств. Авторський підхід щодо моделювання зміни ціни та цільового значення ставки ренти використовують у практичній діяльності ТОВ «Завод мінеральних вод “РЕАЛ”» (довідка № 47-п від 24.04.2020).

Результати дослідження, висновки та практичні рекомендації отримали позитивну оцінку та застосовуються в практичній діяльності Інституту чорної металургії ім. З. І. Некрасова НАН України в роботі відділу прогнозних та інформаційно-технічних досліджень в металургії при проведенні науково-дослідних робіт інформаційного, аналітичного й прогнозного характеру (довідка № 291 від 14.11.2018).

Основні теоретичні положення та практичні рекомендації, викладені в дисертації, використовують під час розробки навчально-методичного забезпечення Національної металургійної академії України МОН України при підготовці бакалаврів та магістрів галузей знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» (спеціальність 051 «Економіка»), 07 «Управління та адміністрування» (спеціальності 073 «Менеджмент» та 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»); у Національній металургійній академії України Міністерства освіти і науки України при

викладанні дисциплін «Мікроекономіка», «Макроекономіка», «Національна економіка», «Європейський бізнес та галузеві ринки», «Стратегічне управління підприємством», «Економічна діагностика» (довідка № 01-20/509 від 24.10.2018); у Дніпропетровському регіональному інституті державного управління при Президентові України для розробки навчально-методичного забезпечення дисциплін «Мікроекономіка», «Макроекономіка», при проведенні курсів підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування в рамках обласної програми «Економічний аналіз державної політики», «Програмно-цільовий метод формування місцевих бюджетів» (довідка № 03-4-17-579 від 25.10.2018); у навчальному процесі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ МВС України при викладанні дисциплін «Економіка підприємства», «Основи економічної теорії», «Господарське право» (довідка № 2834 від 05.11.2018).

Результати дослідження застосовані департаментом економічного розвитку Дніпропетровської обласної державної адміністрації при розробці Стратегії розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 р., затвердженої рішенням обласної ради № 561-27/IV від 26.09.2014; Плану реалізації стратегії розвитку Дніпропетровської області на 2018–2020 рр., затвердженого рішенням обласної ради № 274-11/VII від 01.12.2017; при розробці програми соціально-економічного та культурного розвитку Дніпропетровської області на 2018 р., затвердженої рішенням обласної ради № 267-11/VII від 01.12.2017, та Програми розвитку малого та середнього підприємництва у Дніпропетровській області на 2017–2018 рр., затвердженої рішенням обласної ради № 124-7/VII від 02.12.2016 (довідка б/н б/д).

Стиль та мова викладення результатів дисертаційної роботи

Подана до захисту дисертаційна робота написана грамотною українською мовою в науковому стилі з додержанням усталеної термінології й вимог відповідних стандартів України. Розділи дисертації взаємопов'язані між собою, кожен з них завершується проміжними висновками, які корелюють з висновками по роботі в цілому. Для роботи характерні аргументованість наукових положень, обґрунтованість тверджень та витриманість критичних оцінок. Дисертація добре ілюстрована й має широкую бібліографію (306 літературних джерел).

Оцінка публікацій та повноти відображення результатів дослідження в авторефераті

Основні положення та результати дисертації доповідалися та обговорювалися на 20 наукових заходах і знайшли своє відображення у 36 друкованих працях, а саме: 5 – розділів в монографіях; 8 – статей в наукових фахових (індексованих) виданнях України; 3 – статті в інших виданнях; 20 – публікацій апробаційного характеру. 3 праць, надрукованих у співавторстві,

використано лише ті розробки й результати, які належать І.Д. Ткаченко особисто. Зазначені матеріали повною мірою відображають зміст основних результатів дисертації.

Загальний обсяг публікацій становить 11,86 д. а., з яких особисто автору належать 9,25 д. а.

В оприлюднених наукових працях основні положення дисертаційної роботи та результати дослідження висвітлено з достатньою повнотою. Характер видань і зміст опублікованих наукових праць відповідають вимогам щодо оприлюднення результатів наукових досліджень.

Автореферат дисертації достатньо повно розкриває основні положення дисертації й відповідає її структурі та змісту. Загальна характеристика роботи, наведена в авторефераті, вступна частина та висновки дисертації аутентичні. Усі наукові положення, висновки й рекомендації, які представлені в авторефераті, детально розкрито в дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до роботи

Викладені вище узагальнення, зроблені на основі аналізу дисертації І.Д. Ткаченка, свідчать про її достатній науковий рівень та відповідність необхідним вимогам, проте, є деякі зауваження й запитання до автора.

1. У підрозділі 1.1 доцільно було звести різні погляди на рентоорієнтовану стратегію поведінки у єдину підсумкову таблицю з висвітленням переваг і недоліків кожного з теоретичних підходів для більш точного обґрунтування доцільності впровадження рентоорієнтованої стратегії поведінки в сучасних умовах.

2. Недостатньо обґрунтовано вибір Північного гірничо-збагачувального комбінату (ПГЗК) в якості прикладу для проведення моделювання. З роботи та автореферату не зовсім зрозуміло, чому для аналізу взято саме це підприємство.

3. Залишається незрозумілою позиція автора, з огляду на аналіз перерозподілу прав власності на надра між державою та підприємцем-орендарем надр, та певна неувага до інституційного підходу к дослідженню.

4. На наш погляд, запропоновані в додатках 26 варіантів моделювання показників діяльності Покровського гірничо-збагачувального комбінату потребують роз'яснень у тексті роботи (параграф 3.2).

5. Деякі оглядові фрагменти з підрозділу 3.1 (с. 159-160) варто було перенести до розділу 1.

Висловлені зауваження, однак, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Загальна оцінка дисертаційної роботи

Дисертаційна робота І.Д. Ткаченко виконана на достатньо високому рівні, містить нові теоретичні підходи до вирішення актуального наукового завдання щодо впровадження й реалізації рентоорієнтованої стратегії поведінки на гірничо-збагачувальних підприємствах.

Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих працях повністю відповідають вимогам до кандидатських дисертацій. Дисертаційна робота відповідає паспорту наукової спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності), за якою дисертацію представлено до захисту.

Таким чином, можна стверджувати, що дисертація «Рентоорієнтована стратегія поведінки гірничо-збагачувальних підприємств» за якістю дослідження, рівнем наукової новизни і практичної цінності одержаних результатів відповідає вимогам п. 9, 11, 12, 13, 14 чинного «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а її автор, Ілля Дмитрович Ткаченко, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук,
професор кафедри менеджменту,
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
Міністерства освіти і науки України, м. Дніпро

М. І. Іванова

